

ÜMMETİN EN BÜYÜK YARASI MEVZÛ/UYDURMA HADİSLER ¹

Prof Dr Ali Çelik/Esogü İlahiyat Fakültesi

“Kur’an-ı Kerim’in, Hz. Peygamber (s.a.v)’e itaat edilmesini emretmesi² ve O’nda müminler için güzel bir örneğin olduğunu açıklaması,³ Sünnet’in îtikâdî ve amelî boyutunu göstermektedir. Sünnet, her ne kadar bilgi kaynağı olma açısından hiç bir zaman Kur’an’a denk değil ise de, Kur’an’ı beyan etmesi,⁴ onun mutlakını takyîd,⁵ umûmunu tahsîs etmesi,⁶ Kur’an’da, hakkında hüküm bulunmayan konularda, Sünnet’in teşrî görevinde bulunması⁷ gibi özellikleri îtibâriyle, İslâm’ın temel kaynakları arasında Kur’an’ın hemen yanibaşındadır. Sünnet’in bu niteliği müslümanlar tarafından bilindiği için her zaman ona gereken önemi vermeye çalışmışlar, hayatlarının her noktasında Sünnet’in izlerini görmenin gayreti içinde olmuşlardır. Bundan dolayı bir müslüman için sünnet önemlidir.”⁸

Kur’an ve Sünnet, müslümanın hayatını, zihin ve gönül dünyasını şekillendirici, için yol gösterici, iki önemli kaynaktır. Değişen ve gelişen şartlar karşısında ortaya çıkan problemlere çözüm arayışı, İslâm geleneğinde evvela Kur’an’a sonra da Sünnet’e bakarak yorumlar geliştirme, ictihadda bulunma şeklinde olmuştur. Şaşmaz ve değişmez ölçü, ana eksen hep Kur’an ve Sünnet çizgisi olmuştur.

“Saâdet asrını müteâkip her zamanda her yerde müslümanın zihnini meşgul eden konuların başında hep “*Sünnet’i nasıl yaşayabilirim?*” sorusunun cevabını aramak olmuştur. Çünkü onun hayatı, referanslarını Kur’an ve onun tefsiri demek olan Sünnet’ten almaktadır. Dolayısıyla Sünnet olmadan, ister ferdî planda ister toplumsal planda İslâmî bir yaşayıştan söz etmek imkansızdır. Nitekim Hz. Âişe (r.a) annemizin, kendisine Hz. Peygamber (s.a.v)’in ahlâkından sorulunca: “*O’nun ahlâkı Kur’an’dır*”⁹ ifâdeleri buna işâret etmektedir.

İslâm düşüncesinin genel karakterini gösteren ve müslümanlara güven telkin eden bir tarz olarak ortaya çıkan bu uygulama, zamanla İslâm toplumunda

¹ Prof.Dr. Ali Çelik Eskişehir Osmangazi Üniv. İlâhiyât Fak. Hadis ABD.

² Arâf (7), 158.

³ Ahzab (33), 21.

⁴ Nahl (16), 43- 44, 64.

⁵ Müzzemmil (73), 20 ayetini Buhârî, Tevhid, 48; Müslim, Salat, 34 hadislerinin takyid etmesi.

⁶ Mâide (5), 3 ayetini Ebû Dâvûd, Taharet, 41; Tirmizi, Taharet, 52 hadislerinin tahsis etmesi.

⁷ Araf (7), 157; Tevbe (9), 29; Ebû Davud, Sünnet, 6; Tirmizi, İlim 10.

⁸ Çelik, Ali., Sünnet’in Aktüel Değeri, Ank, 2008, s. 11, 12

⁹ Müslim, Müsâfirîn, 139; Ebû Davûd, Salat, 316; Nesâî, Kıyâmu’l-Leyl, 2; Müsned VI, III.

başgösteren karışıklıklar sebebiyle oluşan fırkaların, “**Kur’an-Sünnet**” eksenli dünya görüşü anlayışında sapmalarına yol açmış, özellikle Hz.Peygamber (s..av)’in mübârek hadisleri/sünnetleri, “bir hakikati izah ve ifâde etmekten ziyâde, kişilerin ya da fırkaların/mezheplerin haklılığını ortaya koyan vasıtalar olarak görülmeye başlanmış”¹⁰, onların bu gayelerinin gerçekleşmesi için de uydurulan bir takım sözler, “hadis” diye Hz.Peygamber (s.a.v)’e isnad edilmeye çalışılmış; bu durum yanlış anlamalara ve yorumlamalara yol açmıştır.

İnsanları hadis uydurmaya sevkeden âmillerin başında siyâsî polemikler ve kültürel tartışmalar gelmekle birlikte bunlara ilâveten daha başka sâiklerle hadis uyduranlar olmuştur. İslam düşmanlığı yapmayı kendilerine gâye edinmiş “zındıklar”, “*mezhep taassubu*”ndan dolayı hadis uyduranlar, “*halife ve ümerâya yakınlık elde etmek*” için hadis uyduranlar, geçim kaynağı olara hadis uyduranlar ki bunların başında “*Kassaslar*” (hikâyeci vâizler) gelmektedir-, “*ticârî maksadlarla*” hadis uyduranlar gibi. Bunlardan biri “*dindarlık düşüncesi*” ile hadis uyduranlardır. “İmam Nevevî, başta bunu zikreder ve bu düşüncelerle hadis uyduranların verdiği zararın hepsinden fazla olduğunu belirtir. Bu insanlar halk katında zühd ve takva sahibi bilnen, bu yüzden de halkın güvenini kazanmış kimselerdir.Allah’ın rıza ve sevabını umarak Rasûlullah (s.a.v) hakkında yalan uydurmuşlardır.”¹¹ “Faziletli ameller konusunda hadis uydurmanın dinî bakımdan bir sakıncasının bulunmadığı inancını taşıdıklarından en küçük bir iyilik yapana Hz. Peygamber’in diliyle cennetin kapılarını açmışlar, en ufak bir günah işleyeni cehennem dibine atmışlardır. Sonuçta da ifâ edilemeyecek kadar çok ibadet türü ortaya çıkmıştır.”¹²

Hadis uydurmacılığında özellikle siyâsî polemik ve kültürel tartışmalarda kullanılan en önemli argüman, “bir anlama tarzı olarak “**te’vil**” kavramının, târihî süreç içinde anlam kaymasına uğramasına ve kullanım alanındaki farklılaşmasıdır. “Başlangıçta bazı âyet ya da hadisler te’vil edilmesi ya da lafızların asıl sözlük anlamından taşıdığı mecâzî anlamlardan birine hamledilmesi, İslâm’ın ruhuna ve iletmek ietediği mesaja ters düşmediği sürece, İslâmî irfan penceresinin, diğer bir ifade ile anlam ufkunun genişlemesine yardımcı olmuş; daha da önemlisi naslar arasında görülen tenâkuzların ortadan kaldırılmasında bir vasıta olarak işlev görmüştür. Ancak İslâm toplumunun içine girdiği siyâsî çatışma ve kamplaşmalarla birlikte, söz konusu te’villerin gerek yöntem, gerek içerik ve gerekse amaç

¹⁰ Ünal, Yavuz., Hadisin Doğuş ve Gelişim Tarihine Yeniden Bakış, İst. 2013, s.246-247

¹¹ Canan, İ., Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, Ank.1988, II, 140

¹² Kandemir, M. Y., DİA, XXIX, 493 vd., “Mevzu” mad.

bakımından hızla değişmeye başladığı görülmektedir.”¹³ İşte bu süreç içerisinde İslâm olmanın yanında ikinci bir kimlik edinip, bunları önceleyen insanların, kendi iddialarını ortaya koyarken te’vil’i bir araç olarak kullandıkları müşâhede edilmektedir. Bu gelişme, Hz.Osman döneminde, iktidardan memnun olmayan insanları bir noktada toplamaya çalışan ve “vasiyyet” iddiasını ideolojisinin merkezine yerleştiren **Abdullah İbn Sebe’** hareketiyle başlamış; daha sonra müslüman kanının dökülmesini meşrulaştıracak, hatta savaflara neden olacak kadar etkin/keskin yorumların aracı haline gelmiştir. Böylece “te’vil”, siyâsî ve îtikâdî mezheplerin en önemli anlama vasıtası olmuştur.¹⁴ İşte böyle bir noktada “te’vile” kolayca konu olabilecek yeni nass ihdas etme gayretleri ortaya çıkmaya başlamıştır ki bu da çoğunlukla hadis vaz’ı/uydurması şeklinde kendini göstermiştir.

Hadis uydurmak demek, Hz.Peygamber (s.a.v)’e yalan isnâdında bulunmak demektir. İslâm dini yalanı yasaklamış, haram kılmıştır. Hele Peygamber (sa.v) hakkında yalan söylemek ise büyük günahdır. Hz.Peygamber (s.a.v)’e yapılan iftira ve yalan, Allah’a yapılmış gibidir.

Hz.Peygamber (s.a.v), gelecekte kendisi adına sözler söyleyecek olanların çıkacağından bahsetmiş ve onlardan sakınılması gerektiği konusunda ashâbını uyarmıştır. Müslim’in Ebû Hüreyre (r.a)’dan naklettiği rivâyet şöyledir:

*“Âhir zamanda bir takım deccaller ve yalancılar meydana çıkacak.Size, ne sizin ne de babalarınızın duymadığı hadisler getirirler. İşte ben sizleri onlardan sakındırırım ki sizleri sapıtıp fitnelere düşürmesinler.”*¹⁵

Hz.Peygamber (s.a.v)’e bilerek yalan söz isnad edenlerin ise, cehenneme gireceğini söyleyerek ashâbını en ağır bir dill uyarmıştır:

*“Benim ağzımdan yalan söylemek, başka bir kimse ağzından yalan söylemek gibi değildir. Her kim benim ağzımdan bile bile kasten yalan söylerse, cehennemdeki yerine hazırlansın”*¹⁶

Başka bir hadislerinde:

¹³ El-Câbiri, Arap-İslam Kültürünün Akıl Yapısı,s.356-357’den naklen Ünal,a.g.e.,263

¹⁴ Ünal, A.g.e.,s.göst.yer.

¹⁵ Müslim, "Mukaddime", 1, 7

¹⁶ Buhari, Cenaiz, 33

“Benim ağzımdan yalan söylemeyiniz. Her kim benim ağzımdan yalan söylerse cehenneme girsin.”¹⁷

“Rasûlullah(s.a.v)'in bu konudaki tutumunu çok iyi bilen sahâbîler, Hz. Peygamber(s.a.v)'den duymadıkları bir sözün daha sonra hadis diye rivâyet edildiğini işittiklerinde o sözün kimden çıktığını araştırmışlar ve asılsız haberlerin yayılmasına fırsat vermemişlerdir. Ashâbın bu titizliği, hadis uydurmaya uygun bir zeminin doğmasını önlemiştir.”¹⁸

Hadis uydurmacılığının ne zaman başladığı konusu ise, tartışılan bir konudur, farklı tarihler ileri sürülmektedir. M.Y. Kandemir'in bu konudaki şöyledir: “Hz. Osman(r.a)'ın şehid edilmesiyle "**fitne**" diye anılacak olan ilk büyük ihtilâf başlamış, çok geçmeden **H.z. Ali**'yi tekfir eden **Havâric** ile **H.z. Ebû Bekir** ve **Ömer**'e söven pek çok fırka, **Kaderiyye**, **Mürctie**, **Cehmiyye** ve **Müşebbihe** gibi bâtil mezhepler ortaya çıkmıştır. Siyasî fırkalar içinde hadis uydurma hareketini ilk defa Şîa başlatmış, Hz. Ali ve taraftarlarının faziletine, hilâfeti ondan haksız yere aldığını ileri sürdükleri ilk üç halifenin, ardından Muâviye'nin ve onları sevenlerin zemmine dair pek çok hadis uydurulmuştur.(..) Emevî-Abbâsî çekişmesinde Abbasî hilâfetinin lehinde pek çok hadis icad edilmiş, Hz. Peygamber'in dilinden Ebü'l-Abbas es-Seffâh, Mansûr ve Mehdî-Billâh gibi Abbasî halifeleri övülmüş, Emevî taraftarları da onlara karşılık vererek Abbâsîler'i yeren sözde hadisler nakletmişlerdir. Hadis uydurma hareketi, sahâbe asrının sonu ve büyük tabîler devrinin başlangıcı olan böyle buhranlı bir devirde çeşitli tesirlerle başlayıp gelişmiştir.”¹⁹

Hadis uydurma faaliyeti hicrî ikinci ve üçüncü asırlarda ise en yüksek seviyeye ulaşmıştır.²⁰ Bu durum tarihi süreç içinde öyle bir hal almıştır ki, artık hadislerin güvenilirliği tartışılır hale gelmiştir. Çağdaş dâvetçilerden **Muhammed Gazâlî**'nin de ifade ettiği gibi “*artık bütün hadislere şüphe nazarıyla bakanlar türemiştir.*”²¹

Bu durum karşısında muhaddisler, bu tehlikeyi gidermek için uzun ve yorucu çalışmalara girişmişler, sahih hadislerle uydurulan sözleri birbirinden ayırmak için buna dâir kâideler ve kurallar içeren “**İsnad sistemi**” ni koymuşlardır. Hadis ilminde **Tâbiîn döneminin** en büyük hizmeti olan bu çalışma, ümmetin yüzakı olmuştur.

---

¹⁷ Buhârî, "ilim", 38

¹⁸ Kandemir, M.Y., A.g.e., göst.yer

¹⁹ Kandemir, M.Y., DİA, XXIX, 493 vd., “Mevzu” mad.

²⁰ Ünal, A.g.e., s.278, 281

²¹ Muhammed Gazâlî, **Fıkhu's-Sîre** (Trc. Rasul Tosun), Risâle yay. İstanbul, 1987, s.43

İbn Sirîn (ö.110/728) : “*Bu ilim (hadisleri isnâd etmek) dindir. Dininizi kimden aldığınıza dikkat edin.*”²²

Abdullah ibnu'l-Mübârek (ö.181/ 797) : “*İsnâd dindendir. İsnâd olmasaydı dileyen dilediğini söylerdi.*”²³

Şâfiî (204/819) : “*İsnâdsız hadis arayan kimsenin durumu, gece odun toplayan kimsenin durumu gibidir.*”²⁴

Celêddin es-Suyûtî (ö.911/1505) *Tedrîbü'r-râvî* adlı eserinde: “*Nebî (s.a.v)'e ulaşıncaya kadar güvenilir bir râvînin, güveniler bir râvîden muttasıl bir rivâyete (hadisi) nakletmek, Allah'ın sadece müslümanlara verdiği bir özelliktir.*”²⁵

Bütün bu ifâdeler, İslâm ümmetinin isnâd'a ne derece önem verdiklerine işâret etmektedir. İsnâd uygulamasıyla sünnet korunmaya, Hz.Peygamber(s.a.v)'in adınının kullanılarak, ona isnâd edilmek istenen sözler, engellenmeye çalışılmıştır. İslâm bilginleri bu konuda âzamî titizliği göstermişler, gerektiğinde birbirlerini ikaz etmekten çekinmemişlerdir. İsnâd'ın önemi, sadece mücerred sened zikretmekten ibâret olmayıp, râvî ile ilgili, rivâyet şekli yani hadisi nasıl –hangi kelime ve deyimlerle – alıp, nasıl naklettiği ile ilgili ve rivâyet edilen hadisin râvî ve rivâyet şekli sonucu aldığı hükmün ne olacağı, yani makbul yahut makbul olmayan hadis çeşitlerinden hangisine dahil olacağını belirleyen kaide ve kuralların bütünü, bir sistem içersinde **isnâd müessesesini** meydana getirmiştir. Hz.Peygamber(s.a.v)'den gelen menkûlâta karşı muhtemel menfi girişimleri önleyebilmek için geliştirilen bu sistem içinde ona bağlı olarak “*Cerh ve Ta'dîl ilmi*”, “*Ricâl ilmi*”, “*Tahammülü'l-hadis ilmi*” gibi “*Hadis Usûlü*” ’nün alt dallarını teşkil eden bazı ilim dalları doğmuştur.

Böylece hadis âlimlerinin bu uygulamalarıyla bir taraftan Hadis uydurmacılarına âdetâ cevap verilip onların yalanları ortaya çıkarılırken, diğer taraftan da Hz.Peygamber (s.a.v)'e âit olan bir sözün veya fiilin âdiyetinin ispatı yapılmış, isnadsız hadis rivâyet edenler şiddetle kınanmıştır. **İmam-ı Zührî**'nin **İshak bin Abdullah**'ı isnâd etmeden yaptığı rivâyet konusunda şiddetle azarladığı şöyle anlatılır:

Medine'de **İshak bin Abdullah, Zührî**'nin meclisinde oturmuş hadis rivâyet etmeye başlamıştı. **Zührî** onu hemen susturmuş ve “*Sana ne oluyor*

²² Uğur,M., a.g.e., s.167 (?)

²³ *Müslim*.Mukaddime,bap 5,I/. ; el-Hafîbu'l-Bağdâdî (463/1071), *Şerafü Ashâbi'l-Hadis*, thk: Prof.Dr. M.Said Hatiboğlu, (Ankara,1991) ,s.41

²⁴ Ebu Gudde, a.g.e., s.23

²⁵ Suyûtî, *Tedrîbü'r-râvî*, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut, 1409/1989, II,145

Allah seni kahretsin ey Ebû Ferve ! Allah'a karşı bu cüret nedir? (Rivâyet ettiğin) hadisini isnâd et, bize ipi ve halkası olmayan (yani senedi olmayan) hadisleri rivâyet ediyorsun!” demiştir.²⁶

Hadis uydurmacılarına karşı, **Yahya b. Saîd el-Kattân** “isnad” hakkında ilk araştırma yapan kimsenin **Şa'bî** olduğunu söylemekte, kaynakların birçoğu isnad konusunda ilk defa **İbn Sîrin**'in görüş bildirdiğini kabul etmektedir.²⁷ İsnad uygulamasının ilk olarak Irak'ta başladığı kabul edilmektedir.²⁸

Hüküm açısından hadis uydurmak onlarla amel etmek caiz değildir, bu tür uydurmaları Hz.Peygamber(s.a.v)'e isnad ederek nakletmek de câiz değildir ve haramdır.²⁹ İsnâd müessesesiyle, Hz.Peygamber'e âit bir haberin güvenilirliğine halel getirecek en küçük ayrıntılar kontrol altına alınmıştır. Hadis uyduranlar, muhaddislerin devamlı takibi sonunda ya tezatlarının yakalanmasıyla veya kendilerini tanıyanların haber vermesiyle yahut bizzat kendi itiraflarıyla belirlenmiş ve teşhir edilmişlerdir. Ebû'l-Hasan İbn Arrâk çeşitli hilelerle hadislere zarar vermeye çalışanlardan 1790'ını tesbit etmiştir.³⁰

Uydurma hadislerle ilgili zengin bir literatür oluşmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır:

- a)- Makdisi (ö.507/1113): Tezkiretü'l-Mevzûât.
- b)- İbnü'l-Cevzi (ö.597/1201): Kitabu'l- Mevzûât.
- c)- Ömer el-Mevsîli (ö.622/1225): el-Muğni ani'l-Hıfz ve'l Kitab.
- d) es Sâğânî(ö.650/1252): el-Mevzûât.
- e)- Suyufî, (ö.911/1505): el-Leâliu'l-Masnûa fî'l-Ehâdisi'l-Mevzûa.
- f)- İbn Arrak (ö.963/1556): Tenzîhu's-Şeria.
- g) Fettehî (ö.986/1578): Tezkiratü'l- Mevzûât.
- h)- Aliyyü'l Karî (ö.1014/1605): el-Masnûa fî-Ma'rifeti'l-Hadisi'l- Mevzûa, Esrâru'l-Merfûa fî'l-Ahbâri'l-Mevzûa.

Bugün İslâmî ilimler alanında pek çok bilimsel yayın yapılmaktadır. Bu durum son derece sevindiricidir. Ancak kaynak kullanımında hala bazı sıkıntılar aşılmış değildir. Bunlardan biri de uydurma hadisler konusunda yapılan bilimsel hatalardır.

²⁶ Ebû Abdillâh Hâkim en-Nîsâbûrî, *Ma'rifetü Ulûmi'l-Hadîs*, s.6 ; Ebû Nuaym el-İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, (Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut,tz,) III,365

²⁷ Kandemir,M.Y.,a.g.e., göst.yer

²⁸ Râmhürmüzî, el-Muhaddisü'l-fâsil (nşr. M.Accâcel-Hafîb), Beyrut 1391/1971,s.517'den naklen Kandemir,M.Y.,a.g.e., göst.yer

²⁹ Suyfîti, Tedribu'r-Riivî, I, 274;

³⁰ İbn Arrak, Tenzîhu's-şerfa, I, 19-133'dan naklen Kandemir,M.Y.,a.g.e., göst.yer

İster Hadis ilminde olsun isterse diğer İslâmî ilim dallarında olsun yapılan bilimsel çalışmalarda, herhangi bir konuyu açıklama sadedinde **mevzû/uydurma** rivâyetlerin sıkça kullanıldığı görülmektedir. Bu tür rivâyetlerin **mevzû/uydurma** olduğu bilinmesine rağmen, “*nasıl olsa ben o rivâyetin mevzû/uydurma olduğunu dipnotta gösteriyorum*” düşüncesiyle kullanılıyor olması, o rivâyetlerin toplumda “**din**” adına yerleşmesine, yaygınlık kazanmasına imkan vermektedir. Ayrıca Basın ve yayın organlarıyla sosyal medya ve internet sitelerinde hadis/sünnet adına yer alan bilgiler, daha çok derleme türü bilgiler olduğundan, nitelik açısından son derece zayıf bilgiler olup, bilgi değeri tartışmalıdır.³¹

Sonuç olarak Hz.Peygamber(s.a.v)’in mübarek sözleri, fiilleri, takrirlerini bize anlatan belgeler demek olan hadisler konusunda ümmet, bugün dünden daha hassas olmak zorundadır. Bir takım uydurma sözler “hadis” diye insanlara takdim edilmek suretiyle, Allah’ın Rasulüne iftira atılmakta, İslam düşmanlarına malzeme vermekte, bunun sonucu olarak da “siz işte şöylesiniz” gibi ithamlarla İslâm ve müslümanlar haketmediği menfî durumlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Her bir müslüman, müslüman kimliğiyle temsil görevini yerine getirirken son derece dikkatli olmalı, bir takım yalanlara alet olmamalı, inanç dünyasını yalan ve yanlış sözler üzerine bina etmemelidir.

(Vallahu a’lemu bi’s-sevâb)

---

³¹ Çelik, Ali., *Yaygın Din Eğitimi Açısından Hadislerin İlmî Ve Güncel/Aktüel Değeri*“27-28 Nisan 2012 tarihleri arasında **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti**’nde *Hadislerin Güncel Değeri*” konulu sempozyumda düzenlen tebliğ’den.